

KARERE NĀ TE KŪMITI PĀRURU I TE AU 'ANGA'ANGA KINO I MUA AKE I TE 'IKI'ANGA MA'ATA 2022

A. 'AKATOMO'ANGA

Ko te Kūmiti Pāruru i te au 'Anga'anga Kino (ACC) kua 'akatinamou ia te reira e te Kāpineti i te ra 20 o Tepetema i te mataiti 2011 kia tau ki te āriki'anga a te Kūki Airani i te Kōreromotu Pāruru Kino a te Taokota'i'anga Patireia o Teiane Ai.

Ko rātou i raro nei te au mema o te ACC:

1. Garth Henderson — Tēkeretere o te Tango 'Akaterere'anga Moni e te Kimi Pu'apinga o te Ipukarea, MFEM
2. Ben Ponia — Upoko o te aronga 'anga'anga, Kōutu Mana Tūtara o te Ipukarea
3. Graham Leung — Rōia Tūtara o te Korōna, 'Akinanga o te Ture
4. James Keenan — Kūmitiona o te 'Akavā, Reinga kama'atu o te Au
5. Walter Henry — Upoko o te FIU, Financial Intelligence Unit
6. Niki Rattle — Maine 'Akaterere 'Au o Te Mato Akamoeau, Te Mato Akamoeau
7. Geoff Stoddart — Upoko o te PERCA, Office of the Public Expenditure -Review Committee and Audit
8. Allen Parker — Tareketa Ōtita, Ōpati o te Ōtita
9. Carl Hunter — Kūmitiona o te Pae Angaanga Kavamani, Paepae Ropi'anga o te Kavamani

Ko te 'anga'anga pu'apinga a te ACC koia oki ko te turu ma te 'akamātūtū i te au rāvenga no te pāruru e te tamaki'atu i te au 'anga'anga kikino nā roto i te tuku atu'anga i te tāmanako'anga nō te au poro'ā pāruru ki te Kāpineti e ma te āru katoa atu i tētahi au apinga te ka oronga ia mai ki te ACC e te Kāpineti.

Tē tuku nei te ACC i teia Karere ki te Kātoatoa rava i mua ake i te 'Iki'anga Ma'ata a te Kūki Airani 2022 nō te 'akakoro'anga kia 'akakite ki te au 'ōpita 'angaanga kātoatoa, aronga 'oro'oro nō te 'iki'anga, te aronga 'iki, e te aronga ka 'iki'ia nō runga i te au 'akano'ono'o'anga e te au 'anga'anga i mua ake, i te tuatau o te 'iki'anga e i muri ake.

Ko teia karere tātā tei tuku'ia e te ACC ei rāvenga no te 'akakite ki te au tangata ka 'iki'ia e te 'iti tangata kātoatoa nō te tūranga tē ka anoano 'ia kia tau ki te ture no te tuatau o te 'iki'anga, e i runga ravā'o rā kia akataka mai ē 'eaa te tūranga o te au 'anga'anga kikino.

B. ĀU 'ANGA'ANGA KIKINO

Ko te 'anga'anga kino' e tuatua iāna e kō te tuku atu, oronga, te rave kia 'āriki'ia mai, nā roto i tētahi 'apinga pu'apinga, ei tīmata i te 'akanauru i tēta'i ke. Ko tēta'i au tāpepe'anga

nō te 'anga'anga kino kā tupu mai rāi e e 'openga kino ki runga i te bāsileia e i runga ravā'o kā riro i te kiriti kē i te 'irinaki'anga ō te kātoatoa rava i roto i te pae 'angaanga o te kavamani e kia rave i te 'anga'anga tau rava nō te 'iti tangata Kūki 'Airani. Ko te au 'anga'anga pikika'a kikino ka 'a'ati 'aia i te ture no te 'anga'anga mā'ora'ora, kauraro, e te akano'ono'o'anga a te ture.

Ko tā tātou Ture Nui 'Iki'anga 2004 kua akamatakite tē reira nō runga i te au 'anga'anga kino nā roto i te 'oko'oko, 'ōronga apinga kia 'ariki ia, 'anga'anga tāparu, e te 'akatūtū tangata.

Ko tēta'i 'uātu tangata tēi 'apa i tēta'i o teia au 'apa nei kā akautunga ia rātou ma te tāpeka ia atu ki roto i te are tāpeka'anga mei tēta'i 5 mata'iti.

I. 'OKO'OKO

Ko te 'oko'oko, mei te mea ē 'oronga tēta'i tangata, me kore papa'u ma te 'oronga i te moni me kore tētai 'apinga pu'apinga ma'ata ki tēta'i tangata, ei rāvenga kia akatūkē i te tū o te reira tangata. Ia tātou e akatomo atu nei ki roto i te tuātau o te 'iki'anga e mea pu'apinga kia akama'ara tātou ē kāre tēta'i 'uātu tangata e rave i tēia i tēta'i 'uātu tuātau:

- a. 'oronga i tēta'i 'uātu moni, ngā'i 'anga'anga, me kore 'apinga pu'apinga kia tāparu i tētai kia 'iki mē kore 'auraka kia 'iki; mē kore
- b. 'oronga ki tēta'i 'uātu tangata, ei rāvenga 'akanauru i tētai kia 'iki aka'ou ia tēta'i 'uātu tangata ei mema; mē kore
- c. 'oronga i tēta'i 'uātu 'apinga ki tēta'i tangata ei ravenga kia rauka mai iaia tē 'iki'anga a te reira tangata; mē kore
- d. rave mai i tēta'i 'apinga aro'a ei 'aka'oki i te meitaki kia vai rāi tēta'i ei mema; mē kore
- e. rave mai i tēta'i apinga aro'a me kore tēta'i atu ei 'aka'oki i te meitaki kia rauka mai te 'iki'anga ā te reira tangata; mē kore
- f. rave mai i tēta'i 'uātu 'apinga aro'a, moni, ngā'i 'anga'anga, tao'anga, mē kore tēta'i 'uātu 'apinga pu'apinga, nā roto i te 'āriki'anga kia 'iki mē kore 'auraka kia 'iki; mē kore
- g. 'oronga i tēta'i moni ki tēta'i 'uātu tangata tē kā tā'anga'anga ia no teia au mea i runga nei.

Ko tēta'i 'uātu tangata tē kā rave i tēta'i o te au 'anga'anga i runga nei ka 'apa 'aia i te 'aka'apa'anga o te 'oko'oko (Tu'anga 88 o te Ture Nui 'Iki'anga 2004).

II. TĀPARU'ANGA

Kia tau ki te Papa Ture Metua o te Kūki 'Airani; kua tākore'ia atu te Pāramani e te Kauono o te Ariki Vaine nā roto i te 'akakite'anga a te Ūpoko Tūtara o te Pātireia i mua ake i te 'iki'anga Ma'ata. Ko te rā o te 'iki'anga Ma'ata kua akakite tātā'ia nā roto i te Karere Kūki Airani (Gazette) i roto i te rima rā mei te rā i tākore'ia āi te Pāramani.

I roto i te reira tuātau, e tae 'uātu ki te tōpiri'anga o te 'iki'anga i te rā o te 'iki'anga, kāre tētai tangata tē ka 'iki'ia e rauka i te:

- a. 'ōronga mē kore tūtaki i tēta'i 'uātu kai, vai inu, tāmataora, mē kore tētai 'uātu 'apinga nō tētai 'uātu tangata, ei rāvenga kia 'akanauru i te 'iki'anga ā tē reira tangata mē kore tētai 'uātu tangata; mē kore
- b. 'akaue i tētai 'uātu tangata kia 'anga'anga na rātou kia tau ki te au mea i tā'iku 'ia i runga nei.

'E peu mātau nā tātou nā roto i te ngākau 'oa'oa i te 'orongā i te kai, vai inu, e te tāmataora. 'Inārā, kāre e rauka i tētai 'uātu tangata tē kā 'iki'ia i tē 'ōronga i tētai 'uātu 'apinga tei 'akakite ia i runga nei tē kā riro i te 'akanauru atu i tētai kia 'iki iā ia; noātu e peu mātau tēia nā tātou i te rave. Ka rauka ia rātou i te rave i teia me piri te nga'i 'iki'anga.

Ka tupu te tāparu'anga mē tūtaki me kāre me ōronga tēta'i tangata tē kā 'iki'ia i tētai 'uātu apinga ki tētai 'uātu tangata ei rāvenga i te 'akanauru i te 'iki'anga ā tētai 'uātu tangata me kāre kia 'iki'ia. Ko tēia tū 'oko'oko ka aere mai nā roto i tētai au rāvenga tūkēkē; mei teia te tu:

- a. te akatū'anga i tētai ngutu'are nō tēta'i 'uātu tangata; mē kore
- b. te tutaki'anga i tētai 'akapou'anga nō tēta'i 'uātu tangata; mē kore
- c. 'orongā'anga i tēta'i 'uātu 'apinga aro'a ki tēta'i 'uātu tangata; mē kore
- d. te 'ōpara'anga i tēta'i tangata kia rave i tētai 'uātu tū 'anga'anga tei tāiku 'ia i runga nei nō te tangata tē ka 'iki'ia.

Ko tētai 'uātu tangata tē kā 'iki'ia e kā rave i tēia au 'anga'anga 'oko'oko kā 'apa'ia i raro ake i te ture (Tūanga 89 o te Ture Nui 'Iki'anga 2004).

III. 'AKANAURU'ANGA TAUKORE

Ko te 'akanauru'anga taukore ko tētai 'uātu tangata tei 'akanauru pakari tikāi i te tuku'anga tika mē kore i te tū o tēta'i tangata kē atu, na roto i te piri'anga e rauka ai kia rave'ia i te reira. Kua akakite te Ture Nui 'Iki'anga ē kāre tēta'i 'uātu tangata e tika kia:

- a. rave ma te tāmataku ravekino mē kore tākinokino i tēta'i tangata, ei rāvenga kia 'akanauru i te 'iki'anga a tē reira tangata ki tei akakoro'ia; mē kore
- b. rave ma te tāmataku ravekino mē kore tākinokino i tēta'i tangata, , nō te tū ō tāna 'iki'anga; mē kore
- c. te 'opara i tētai tangata kia rave i tētai o te au 'anga'anga tei tāiku'ia i runga nei nō te tangata tē kā 'iki'ia; mē kore
- d. ārai i tētai 'uātu tangata kia tuku i tāna 'iki'anga kia tā'anga'anga i tōna tika'anga 'iki'anga; mē kore
- e. 'akanauru kia taui mē kore mārō i tētai tangata kia 'iki mē kore 'auraka kia 'iki.

Ko tētai 'uātu tangata tē kā rave i tēta'i o te au 'anga'anga tei tā'iku ia i runga nei nā roto i te tāpikipiki kā 'apa'ia i raro ake i te (Tuanga 91 o te Ture Nui 'Iki'anga 2004).

IV. 'AKATŪTŪ E TANGATA KĒ

Ko te 'akatūtū i tēta'i tangata kē koia oki me apai tētai tangata i tōna tutu e nō tētai tangata ke atu nō te 'akakoro'anga tāpikipiki. I roto i te 'iki'anga kāre rava tētai tangata e tika kia:

- a. 'iki nō tētai tangata kē atu e kāre ko rātou tikāi, mē tē ora ra rāi te rēira tangata, kua mate, kāre i te tika tikāi; mē kore
- b. 'iki e ma'ata atu i te okotai taime; mē kore
- c. kia 'iki 'akaou ki roto i tētai tu'anga 'iki'anga kē atu

Ko tētai 'uātu tē kā rave i teia au 'anga'anga mei tei tā'iku 'ia i runga nei kā 'aka'apa ia 'aia (ākara i te Tuanga 91 o te Ture Nui 'Iki'anga 2004).

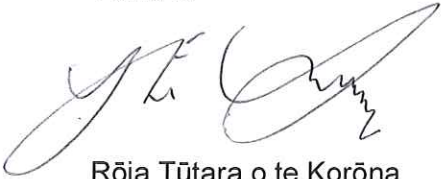
C. AU UI'ANGA

Ko tētai tē ka anoano i te uiui tuatua ki runga i teia karere, mē kore no runga i te 'Iki'anga Ma'ata e tu mai nei kia 'aravei atu i te Tama 'Akaterere o te 'Iki'anga; Taggy Tangimetua i runga nei taggy.tangimetua@cookislands.gov.ck.

Ko teia karere kua 'atu'ia te reira ei 'ōronga tuatua akamārama ki te katoatoa rava o te iti tangata Kūki 'Airani e kua akamama i te au 'irava ture o te Ture Nui 'Iki'anga 2004 e - te Papa Ture Metua o te Kūki 'Airani ei 'akamārama'anga no runga i te ture. Kare teia i te akataka'anga katoa i te Ture Nui 'Iki'anga 2004 e te Papa Ture Metua o te Kūki 'Airani, me kore kia akariro'ia ei akamārama'anga pāpu tikāi i te pae o te ture.

Ra 14 no Tiunu 2022

Tāina ia

Rōia Tūtara o te Korōna